

**ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ KONUSUNDA GELİŞTİRİLEN MODELLERE
SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM: İSTİSMAR EDİLEN SOSYALLEŞME**

A Sociological Approach to the Models Developed on Child Abuse and Neglect

Nurullah SELÇUK

Öğr. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet
Koruma ve Güvenlik Bölümü, n_selcuk2000@yahoo.com Adıyaman / Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-9590-041X>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1110947>

Selçuk, N. (2022). “Çocuk istismarı ve ihmali konusunda geliştirilen modellere sosyolojik bir yaklaşım: İstismar edilen sosyalleşme”, *R&S- Research Studies Anatolia Journal*, 5(3). 338-362

Makale Türü: Derleme

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 09.05.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 10.07.2022

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31.07.2022

ÖZ

İstismar kavramı, iki ya da daha fazla kişinin etkileşiminde bir tarafın kötü niyet beslemesi ve bu niyetten çıkar elde etmesiyle gelişen ilişkileri tanımlamaktadır. Çocuk istismarı ise yetişkin tarafından çocuklara yönelik kötü muamele olarak tanımlanmaktadır. İstismar sosyal etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal etkileşim sonucu ortaya çıkan çocuk istismarıyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; bireylerin yaşadıkları sorunları psikolojik yönüyle ele alan ve birey üzerinde oluşturduğu benlik etkilerini konu edinen araştırmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Çocuk istismarı ve ihmali aile içerisinde ve sosyalleşme sürecinde ortaya çıkan, psikolojik düzeyde çocukta olumsuzluklara neden olan toplumsal bir sorundur. Çocuk istismarı istismarın doğasında bulunan bazı dinamikler nedeniyle bilinen vakalar kadar, istatistiklere yansımaya vakaların olduğu da bilinmektedir. Bu bakımdan gerçekte olanla istatistiklere yansıyan vakalar arasında karanlık bir alan bulunmaktadır. Bu karanlık alanın varlığının, toplumda sorun teşkil edecek düzeyde olması nedeniyle istismar olgusu sosyolojik boyutta incelenmesi gereken sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma istismar konusuna sosyolojik bir yaklaşım geliştirerek sosyal etkileşimin temel dinamikleri ile konuyu değerlendirmektedir. Çocuk istismarı ve ihmali konusunda geliştirilen modeller çerçevesinde bağımlılık sürecini ve bireyin topluma ait değer ve normları benimsediği sosyalleşmenin dinamiklerini ele alınarak istismarın toplumsal yörüngelerine değinmektedir. Bu bağlamda çalışma, istismar konusunu kültürel, sosyal, ekonomik ve gelişimsel modellerle ele alarak sosyalleşme çerçevesinde istismarın sosyal olgu özelliğini ön plana çıkarmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk istismarı ve ihmali, Sosyolojik yaklaşım, İstismar edilen sosyalleşme

ABSTRACT

The concept of abuse describes relationships that develop when two or more people engage in bad faith and gain benefit from this intent. Child abuse is defined as maltreatment of children by adults. Abuse occurs as a result of social interaction. When the studies on child abuse emerged as a result of social interaction are examined; It is seen that the majority of studies that deal with the problems experienced by individuals from the psychological aspect and the effects of self on the individual are in the majority. Child abuse and neglect is a social problem that arises in the family and during the socialization process and causes negative effects on the child at the psychological level. It is known that there are cases that are not reflected in the statistics as well as the cases that are known due to some dynamics in the nature of child abuse abuse. In this respect, there is a dark area between what actually happened and the cases reflected in the statistics. Since the existence of this dark area is at a level that will pose a problem in the society, the phenomenon of abuse emerges as a social phenomenon that should be examined in sociological terms. This study develops a sociological approach to the subject of abuse and evaluates the subject with the basic dynamics of social interaction. It deals with the social trajectories of abuse by addressing the addiction process and the dynamics of socialization, in which the individual adopts the values and norms of the society, within the framework of the models developed on child abuse and neglect. In this context, the study tries to highlight the social phenomenon of abuse within the framework of socialization by dealing with the issue of abuse with cultural, social, economic and developmental models.

Keywords: Child abuse and neglect, Sociological approach, Abused socialization

GİRİŞ

Çocuk istismarı, hukuki çerçevede çocuk olarak nitelendirilen bireyin psikolojik, fiziksel, cinsel ve sosyal yönden zarar görmesine neden olan, üzerinde kontrol ve otorite kurmaya yönelik art niyetli yaklaşımları içermektedir. İstismar, çocuğun sistematik olarak yetişkin tarafından kötü davranışa maruz kalmasıyla oluşmaktadır.

Çocuk istismarı, ihmali ve çocuğa kötü muamele insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, farklı dönemlerde farklı görünümle var olan, ortaya çıkan vakalar kadar çıkarılmayan vakaları da olan, tıbbi olduğu kadar sosyal bir sorundur (Bahar ve ark., 2009:54). Duygusal, fiziksel ve cinsel olarak çocuğa yöneltilen şiddet, korkutma, yıldırma, tehdit etme istismar ve ihmal olarak değerlendirilmektedir. Bununla beraber çocuğa ilgisizlik, okul çağında olmasına rağmen okula gönderilmemesi veya ekonomik gelir elde etmeye yönelik çalışmaya zorlanması, sevgi verilmemesi ya da sevgide ayrımcılık yapılması çocuk istismarı ve ihmali davranışları arasında bulunmaktadır. İstismar ve ihmal uygulama biçimi bakımından farklılık göstermektedir.

Çocuğa karşı bir yetişkin tarafından gerçekleştirilen her türlü şiddet içerikli eylem olarak tanımlanabilen istismar, özellikle çocuğun en güvendiği ve en yakını tarafından gerçekleşmesi olayın trajedi boyutunu arttırmaktadır (Polat, 2007:14). İhmal ise istismardan farklı olarak yetişkinin çocuk üzerindeki sorumluluklarıyla ilgilidir. İstismar davranışı aktifken, ihmal pasif bir davranış şeklidir. İhmal büyüme geriliği ve psiko-sosyal uyum güçlüğü gibi dolaylı etkileriyle kendini ortaya koymaktadır (Polat, 2004:89). Ebeveynler bazen istemli bir şekilde, bazen de istemsiz bir şekilde çocuklarının gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek ya da geriletecek davranışlar gösterebilmektedir. Bu olumsuz etkiye sahip davranışlar bazen istismara neden olan şiddet biçiminde, bazen de çocuğu görmezden gelme, dikkat etmeme ya da olması gereken özeni göstermemek şeklinde ihmal edilen davranışlarla ortaya çıkmaktadır (Ünal, 2008:10).

Dolayısıyla İstismar çocuğun fiziksel ruhsal ve cinsel açıdan zarar görmesine neden olacak davranışları içermektedir. İhmal ise ekonomik, kültürel, sosyal ve duyuşsal olarak ebeveynlerine bağımlı olan çocuğun, ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla istismar ve ihmal arasında farklılık bulunmaktadır. İstismar olgusu yasaklanmış olan, yapılmaması gereken kötü muamelenin çocuğa uygulanması şeklinde ortaya çıkarken, ihmal yapılması gereken davranışları yerinde, zamanında ya da yeterli düzeyde yapılmaması durumunda gerçekleşmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizdeki çocukluk çağında istismar ve ihmal olaylarının yaygınlığının değerlendirmesi için yapılan sosyal analiz çalışmalarında, vaka sayısının az olduğu görülmektedir. İstatistiki olarak az görülmenin ve istismar olayının teşhisinde yaşanan zorluğun nedeni, vakaların ihbar edilmesindeki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır (Bahar ve ark., 2009:55). Çocuk istismarı vakalarında, mağdurun kendisine yapılan kötü muameleyi muhakeme edecek düzeyinin bulunmaması, bu yüzden kendisini ifade edememesi, ifade edecek olsa da kendisine inanılmaması, istismarın aile içerisinde kalması ve sorunun dışarı yansıtılmaması gibi nedenlerle vaka sayılılarının gerçekte olduğundan çok daha fazla olduğu düşünülebilir.

Ceza kovuşturma sisteminin bilmediği ve bu yüzden istatistiklere yansımayan vakalar karanlık alan (siyah sayılılar) içerisinde değerlendirilmektedir. Bu alanın oluşması her şeyden önce mağdur ya da tanıklar tarafından olayın ihbar edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Vakanın keşfedilememesiyle (ihbar edilmemesiyle) karanlık alan başlamaktadır (Demirbaş, 2014:90). Çocuk istismarı ve ihmalî davranışları büyük bir çoğunlukla çocuğun birinci derece yakınları ve akrabaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan tanısı ve yaygınlığı tam olarak bilinmemektedir. İstatistiklere yansımayan karanlık alan (siyah sayılar) oranı en yüksek olgular arasında çocuk istismarının ve ihmalinin olduğu tahmin edilmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmalinin neden olduğu gerilim, hayal kırıklığı ve güven kaybı çocuğun zihinsel, fiziksel ve duygusal gelişimlerini olumsuz etkilemekte ve geniş çerçeveden bakıldığında toplum açısından yıkıcı etkileri olabilecek önemli bir sosyal sorunu ortaya çıkarmaktadır. Sosyolojinin ele aldığı ve sosyal görünümünü ortaya çıkardığı konular, sosyal içeriğe sahip olan ve toplumu derinden etkileyen sosyal olgulardır. Dolayısıyla topluma mal olan olgular, sosyolojik eğilimi arttırmaktadır. Olgu insanın dışında, insanı dışsal olarak etkileyen etkileşimlerdir. Bir olgunun topluma mal olması onun demografik olarak, niceliksel olarak geneli etki altına almasıyla gerçekleşmektedir. İstismar konusunun karanlık alanda kalması, yani bilinenin çok daha ötesinde istatistiki olarak önemli ölçüde toplumu etkileyecek düzeyde vakaların bulunmasına rağmen konunun ihbar mekanizmasına yansımamış olması nedeniyle sosyolojinin bu konuyu göz ardı etmesine neden olmuştur. Dolayısıyla sorunun geniş perspektiflerle ele alınarak toplumsal yörüngelerinin değerlendirilmesi, çocuk istismarı ve ihmalinin özellikleri nedeniyle sosyolojik boyutta ele alınmasını engellemektedir. Fakat istismarın varlığı dağın görünmeyen yönüne benzetilebilir. Bu bakımdan, toplumsal etkileşimin ürünü olarak ortaya çıkması, bilinenin yanında bilinmeyen vakaların oranının toplum için göz ardı edilecek boyutun çok çok üstünde olması, çocuğun topluma hazır hale gelmesi toplumun temel öğretilerini ilk kez edindiği sosyalleşme sürecinde gerçekleşmesi, sosyolojinin önemli kurumlarından biri olan aile içerisinde olayın cereyan etmesi ve toplumu etkileyen önemli sonuçlarının bulunması, çocuk istismarı ve ihmali konusunu önemli bir sosyal olgu haline dönüştürmektedir.

ÇOCUK İSTİSMARI

İstismar davranışının tam olarak içeriğinin tanımlanabilmesi için, istismarcının kötü niyeti ve uygun olmayan, toplumun yanlış olarak kabul ettiği davranış ve bu davranışa maruz bırakılan mağdurun bulunması gerekmektedir. Bu durumda nesnel olmayan bir takım kriterler devreye girmektedir. İçinde yaşanan toplumun değer ve yargıları davranışın içeriğini tanımlamakta

son derece önemlidir. Bu nedenle istismarın herkes tarafından kabul edilebilecek tek bir tanımının yapılması güçtür (Topçu, 2009:26). Çocuk olarak nitelendirilen yaş grubuna yönelik gerçekleştirilen her türlü şiddet olarak tanımlanan çocuk istismarı, dünya genelinde yaygın olan bir olgudur ve ülkemizde de sık olarak görülmektedir. Çocuk istismarının tarihsel süreç içerisindeki seyri ele alındığında çok eskilere dayalı olduğu bilinmektedir. Kavramın istismar olarak adlandırılması, insanın doğasında bulunan şiddetin savunmasız çocuğa karşı yönlendirilmiş olmasıyla ilintilidir. Dolayısıyla çocuk istismarı yetişkin bir bireyin, fiziksel, duygusal, ekonomik yönden bağımlı olan bir bireye karşı yönelttiği şiddeti içermektedir. Bu şiddetin en güvendiği ve çocuğun bağımlılık boyunca ihtiyaç duyduğu gereksinimlerini karşılayacak ve toplumun en önemli kurumu olan aile içerisinde gerçekleşmesi, çocukta oluşturduğu yıkımın ve toplumsal açıdan yaşanan trajedinin boyutunu arttırmaktadır. Çocuk istismarının trajedi boyutunu arttıran birçok özelliği bulunmaktadır. Bunlardan biri de çocuğa yönelik gerçekleşmesi nedeniyle tespitinin ve vaka olarak kayıtlara yansıyan oranların, gerçekte olandan çok daha düşük olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı önleme ve tedavi açısından yetersiz kalmaktadır (Polat, 2007:13).

Çocuk istismarı, çocukların ve ergenlerin sağlık ve refahını bozan, tanınmayan önemli bir sorundur. Sonuçlar genellikle ani olmakla beraber, mağdurların yaşamları boyunca uzun süren etkileri ve toplumsal sonuçları devam etmektedir. Bu sorunu çözmek için “Dünya Sağlık Örgütü ve Küresel Sağlık Araştırmaları Forumu” tarafından *Çocuk İstismarını Önleme Girişimi* başlatılmıştır. Bu girişim, 1998 yılında “Dünya Sağlık Asamblesi” tarafından onaylanan *Şiddet ve Sağlık Eylem Planı*’nın yeterli şekilde uygulanmasını sağlamayı ve şiddetin önlenmesini, kontrolünün de halk sağlığının katılımı ile gerçekleşen ve sonucunda operasyonel bir çerçeve sağlamayı amaçlamaktadır (WHO, 1999:5). Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bu faaliyet ve organizasyonlar, çocuk istismarı ve ihmalinin sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilmesi

gerekliliğini ve toplumsal düzeyde görünümünün ortaya konulmasının gerekliliğini göstermektedir.

Çocuk İstismarı Türleri

Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, yanlışlık ya da herhangi bir kaza durumu söz konusu değilken, çocuğun yaralanmasına neden olabilecek davranışlarla beraber yanma, zehirlenme, kırık çukuk veya ölümlle sonuçlanabilecek her türlü istemli yetişkin davranışlarını içermektedir (Aydın, 1997: 107). Fiziksel istismarın diğer istismar türlerinde olduğu gibi en çok ebeveynlerden ya da yakın akrabalarından kaynaklandığı bilinmektedir. Anne ya da babanın kendi bencil duygularının etkisi altında kalarak çocuğun sürekli dövülmesi, fiziksel olarak acı verilmesi olarak tanımlanmaktadır. İstismarcı ebeveynler, çocuğun fiziksel, zihinsel ya da sosyal gelişimiyle ilgili herhangi bir amaç gütmemektedir. Bu tip ebeveynler, çocukların kendilerini rahatsız edecekleri davranışları olmadığı zaman, çocuklarının varlığının farkına bile varmazlar. Ebeveynlerinden ilgi, kendisi için zaman ve sevgi beklemeleri, çocuğun fiziksel istismara maruz kalma ihtimalini artmaktadır (Cüceloğlu, 1993: 374).

Fiziksel istismar genel anlamda istismara uğrayan mağdur konumdaki çocuğun kaza dışı yaralanmasına neden olan davranışları içermektedir. Fiziksel istismar yetişkin tarafından çocuğa uygulanan davranışın derecesine göre orta derece ve şiddetli fiziksel istismar olarak ikiye ayrılmaktadır. Orta derece fiziksel istismar çocuğun vücudunun bir bölümüne hafif bir şiddetle vurulması, ağıza biber sürülmesi, kulağının ya da saçının çekilmesi, sarsılması gibi davranışlar; şiddetli bir şekilde vurmak, boğmak, yakmak gibi davranışlar ise şiddetli fiziksel istismar olarak tanımlanmaktadır (Runyan ve ark, 2002: 57-86). Dolayısıyla fiziksel istismar şiddetine göre kategori edilmekte ve yetişkin tarafından çocuğa karşı kaza dışı fiziksel yönden zarar verilmesi ve bedensel bütünlüğün zarar görmesi olarak tanımlanmaktadır (Hancı, 2002; 35-82). Fiziksel istismar, istismar türleri arasında en yaygın

rastlanılan ve belirlenmesi diğer türlerine göre daha kolay olan istismar tipidir (Polat, 2004: 85).

Cinsel İstismar

Yetişkin birey tarafından çocuğa karşı doyum için, çocuğun cinsel obje olarak görülmesinden, temas içermeyen davranışlara, cinsel dokunmadan tecavüze kadar geniş bir istismar davranış türüdür. Tarihsel seyri içerisinde her dönem görülmekle birlikte 1990'lardan sonra toplumun farkındalığı, konuyla ilgili mesleki çalışma yapan uzmanlar, çocukların korunmasına yönelik ilgi ve konuya karşı geliştirilen bilimsel içerikli çalışmalar artmıştır (Karakaya ve ark, 2006: 5-58). Kronolojik olarak çocuk yaş grubu içerisinde nitelendirilen kişinin, yetişkin biri tarafından cinsel olarak uyarı ve doyum sağlanması amacıyla kullanılmaya çalışılması veya kullanılması, fuhuşa zorlanması, pornografi gibi suçlarda cinsel obje olarak kullanılması cinsel istismar olarak tanımlanmaktadır. Dokunma, teşhircilik, tecavüz gibi tüm davranışları kapsamaktadır. Cinsel istismar davranışında mutlaka şiddet içeriği söz konusu değildir ya da çocuğun rızasına bakılmamaktadır (Polat, 2000; 207-231).

Duygusal İstismar

Çocuk istismarı konusunda en yaygın görülen istismar çeşitlerinden bir diğeri duygusal istismardır. Çocuğun yaygın olarak ebeveynleri ya da çevresindeki yakın kişiler tarafından yapabileceklerinin üzerinde beklenti ya da istek içerisinde olunması sonucu örselenmesi, duygusal istismar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla duygusal istismar, çocuğun ruhsal açıdan zarar görebileceği tutum ve davranışlara maruz bırakılması veya ihtiyacı olan bakım, sevgi ve ilgiden yoksun bırakılması, toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik olarak hasara uğratılması durumu olarak ifade edilmektedir. Duyusal istismar, tespiti en zor fakat buna rağmen en yaygın olarak görülen istismar türüdür. Bir diğer özelliği ise diğer istismar türleri ile birlikte bulunabilmesidir (Runyan ve ark, 2002: 57-86).

Duygusal istismar çocuğun güven duyduğu çevresindeki erişkinler tarafından yapılan, çocuğun benlik gelişimi üzerinde zedeleyici etkisi bulunan, ruhsal gelişimini engelleyici davranışlar ya da eylemsizlikler olarak görülmektedir. Duygusal istismar, cinsel ve fiziksel istismar türleriyle eşlik etmektedir (Şahiner ve ark, 2001; 85).

Çocuk İhmali

Ebeveynler çocuklarına bakmakla yükümlüdür ve bu yükümlülüğün yerine getirilememesi ya da etkin bir şekilde yerine getirilememesi çocuğun duygusal, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak ihmal edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Çocuk ihmali çocuğun barınma, beslenme, giyim kuşam, sağlık, sosyal ve kültürel yaşam koşulları ve ihtiyaçlarına karşı ebeveynlerin ilgisizliğini ifade etmektedir (Runyan ve ark, 2002; 57-86-). “Duygusal istismar etkileri ve sonuçları itibariyle gözlenmesi, incelenmesi ve irdelenmesi en güç olan istismar türüdür” (Aydın, 1997; 108). Cinsel ve fiziksel istismara göre tanısı en zor çocuk örselenme çeşididir. İstismar ile ihmal arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklardan en belirgin olanı ihmalin pasif, istismarın ise aktif bir davranış çeşidi olmasıdır. İhmalin tanısı zor olmakla beraber çocukta etkisi üzerinden teşhis edilebilen bir ruhsal örselenmedir. Özellikle sosyo-psikolojik uyum güçlüğü çeken ve büyüme geriliği olan çocuklarda ihmal riski yüksek olduğu bilinmektedir (Polat, 2004; 85-131). Çocuk ihmali mağduru çocuklar, sevgiden yoksun kalmaları nedeniyle ileriki yaşamlarında istenmeyen kişi ve kimse tarafından sevilmediği duygusuyla uyumsuzluk problemleri yaşamakta ve intihar ihtimali yüksek depresif ilişkiler yaşayabilmektedir (Geçtan, 1993; 166).

İSTİSMAR VE İHMAL KONUSUNDA GELİŞTİRİLEN MODEL VE

YAKLAŞIMLAR

İstismar ve ihmal konusunda geliştirilen modeller, istismar ve ihmalin davranışlarının etiyolojik özelliklerine ve sonuçlarına göre geliştirilmiş ilişkileri ele almaktadır. Modeller

incelendiğinde sosyolojik ve psikolojik etkenlere bağlı gelişen istismar ve ihmal konularının tanımlandığı görülmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmal için geliştirilen modeller çocuklara kötü muamele, istismar ve ihmalin kaynağı olarak ebeveynleri görmekte ve psikolojik sonuçları ile birlikte sosyo ekonomik ve kültürel etkenlere odaklanmaktadır. Çünkü çocuk istismarı ve ihmalinin etiyojisi kompleks ve heterojendir. Bu bakımdan tek nedene dayalı yaklaşımlar çocuk istismarı ve ihmali tahlil etmek ve önlemek için yeterli değildir. Riskin kompleks yapısı nedeniyle tam anlamıyla tüm yönlerini ortaya koymak için çocuk istismarı ve ihmali konusunda çok unsurlu modellere ihtiyaç duyulmaktadır (Türkkan ve ark, 2021:711).

Sosyolojik Model

Sosyolojik modelde toplumsal ilişkilerin neden olduğu stres, engelleme ve çatışmalara yol açan etmenler üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu sosyolojik etmenler aileyi geçindirmekle görevli ebeveynlerin işsizliği, kötü konut ve barınma koşulları, düşük eğitim düzeyi ve gelir durumu, ailede alkol ve ilaç bağımlılığı, ailedeki ilgilenilebilecek düzeyden daha fazla çocuk sahibi olmak gibi alt sosyo-ekonomik sorunlar olduğu görülmektedir. Bu bakımdan aile içi geçimsizliklere neden olabilecek her türlü sosyo-ekonomik düzeyde görülen olgular, çocuk istismarı ve ihmali konusunda sosyolojik model çerçevesinde değerlendirilmektedir (Polat, 1997; 90-91). Sosyolojik model, içinde yaşanılan toplumda meydana gelen toplumsal içerikli olayların, olguların ve etkileşimlerin istismar eğilimindeki rolünü ele almaktadır. Dolayısıyla istismar içerikli davranışların, sosyal etkileşim ürünü olan bir olgu olarak ele alınması olgunun daha etkin anlamlandırılmasına katkı sağlayacaktır.

Sosyolojik model, çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili gerekli önlemlerin alınabilmesi amacıyla konunun geniş bir çerçeveden ele alınarak anlamlandırılması için geliştirilen önemli bir yaklaşımdır. Sosyolojik model, istismar ve ihmalin tanımlanabilmesi için odak noktayı psikolojik yaklaşımdan bağımsız olarak, olgunun sosyal görünümünü ortaya koyabilmek

amacıyla vakanın meydana geldiği ailenin sosyo ekonomik ve kültürel ortamını ortaya koymaya çalışmaktadır. Dolayısıyla model, bireysel yaklaşımlara değil, kültürel örüntülere, toplumun örgütlenme biçimine, toplumun değer ve normlarına odaklanmakta ve çocuk istismarını sosyal yönden açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda çocuk istismarı ve ihmalinin sosyolojik yaklaşımla ele alınması olgunun toplumsal olarak değerlendirilmesini içermektedir (Parke ve Collmer, 1975). İstismara uğramış mağdurlar üzerinde yapılan araştırmaların ve hastanelere başvuran olguların büyük bir çoğunluğunun nispeten düşük sosyo-ekonomik standartlara sahip vakalar olduğu görülmektedir. Bu incelemelerde elde edilen istatistiklere göre vakaların büyük bir kısmının belirli standartların altında barınma koşullarına sahip, sürekli iş ve ev değiştiren, eğitim düzeyi düşük vakalar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sosyo-ekonomik durumun istismar ilişkilerinin şekillenmesinde oluşturduğu toplumsal baskı unsurlarının değerlendirilmesi, istismarın açıklanmasını daha anlamlı kılmaktadır (Polat, 2001; 369). Sosyolojik model, istismar ile ilgili toplumdaki iktisadi ilişkilerinin bireylerin yaşamlarındaki etkilerinin değerlendirdiği sosyo ekonomik faktörleri ele aldığı görülmektedir. Ayrıca sosyolojik model istismar etiyojisini sosyal ve kültürel sermaye düzeylerinin düşüklük ve yakın ilişki geliştirme becerisindeki zayıflık ilişkileriyle değerlendirmektedir.

Çocuklarına istismar ve ihmale neden olabilecek kötü davranışta bulunan ebeveynlerin, daha çok sosyal etkileşim becerisi düşük, yalnızlık çeken, oturdukları çevreye uyum sağlayamayan veya beğenmeyen, duygusal olarak kendilerine destek olacak çocuklarla ilgilenebilecek, bakımlarına yardımcı olacak kimseleri olmayan ebeveynler oldukları gözlemlenmektedir. Bu tip aileler sosyal bakımdan izole yaşamakta, çevreleriyle ilişkileri kısıtlı, toplumsal iletişim kaynaklarından yararlanmayan, eğitim düzeyleri düşük ailelerdir. Kızgınlık ve öfkelerini güçlerinin yettiği çocuklarını döverecek boşaltma yolunu seçmektedir (Polat, 2001; 196).

Ailede sosyal hayatın ortaya çıkardığı stres ve toplumsal olarak bunalıma neden olan durumların, çocukların istismarına yol açtığı bilinmektedir. Bunlar yalnızca ekonomik düzey

ya da toplumsal soyutlanmışlıkla gerçekleşmez. Aile bireylerinden birinin uzun süren, yatak istirahati gerektiren kronik bir hastalığı, yine aile bireylerinden birinin ölmesi, ailede özürlü bir bireyin olması, toplumsal bunalıma neden olan sosyal olaylar da istismarı provoke eden nedenler arasında sayılabilir (Polat, 2001; 369). Dolayısıyla sosyolojik model, istismarın kaynağı olarak değerlendirdiği iki önemli sosyal fenomen olan toplumsal etkileşim ve sosyo ekonomik düzeyi ele almaktadır. Bununla beraber model, Durkheim'in bireyin kültürel ve ahlaki rehberlik edecek toplumsal öğretilerinden yoksun kalması durumunda oluşan *anomi* ilişkilerinin istismar davranışları üzerinde etkisini de ele almaktadır.

Ekolojik Model

Bu modelin temel yaklaşımı, değişik ekolojik düzeyde istismar davranışına neden olabilecek sistemlere dikkat çekmektir. İstismarın, genetik faktör özellikleri çerçevesinde ailenin getirdiği bireysel etkilerden (ontogenetik gelişimden), yine ailenin sosyo-kültürel işlevsel özelliğinden (mikro sistem), aile dışı sosyal çevreden (ekzo sistem), ve içinde yaşanılan toplumun kültüründen (makro sistem), kaynaklanabileceği öne sürülmektedir. Ekolojik modelin temel öğretisini, istismar davranışının ortaya çıkmasına neden olacak ilişkilerin bütüncül perspektiften ele alınmasıdır (İşmen, 1999; 34). Ekolojik model, çocuk istismarının etiyojisini çok faktörlü bir etkileşimin ürünü olduğunu açıklamakta ve çocuk istismarı ile ilgili olan tüm ilişkileri birleştirmektedir (Türkkan ve ark, 2021:713). Ekolojik model, var olan sorunsal bütüncül bir şekilde ve çok faktörlü etkenlerin dahil edildiği bir bakış açısıyla ele almakta, çocuk istismarı ve ihmali sürecine etki eden sosyal alanın etkileşim özelliklerinin derinlemesine anlaşılmasını ve analizini mümkün kılmaktadır (Paslı, 2017:41).

Psikolojik Yaklaşım

Bu model, istismarcı anne babaların çocuklarına karşı gerçekçi olmayan beklentilerde buldukları, karşılanmamış bağımlılık gereksinimlerinin olduğu ve kendilerinin de çocuklukları sırasında istismara uğramış olduklarını öne sürmektedir (Polat, 2001; 33). İstismar

konusunda geliştirilen psikolojik yaklaşımın temel çıkış noktası, istismar zinciri olarak tanımlanan istismarcıların da çocukken istismar edilmelerini içermektedir. Dolayısıyla psikolojik model, bağımlılık sürecinde ihmale uğramış, istismar edilmiş olan çocuğun ilerde istismar davranışı sergileme potansiyelini değerlendirmektedir.

Gelişimsel Yaklaşımlar

Aile içerisinde çocuk sosyal, kültürel ve ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilme potansiyeline erişinceye kadar önemli bir zaman dilimini ebeveynlerine bağımlı olarak geçirmektedir. Çocuğun ebeveynlerine olan bağımlılığı bireyin içinde yaşayacağı topluma adaptasyonunu sağlayacak öğretiler kazanması için bir fırsat tanırken, aynı zamanda güven hissi ile ebeveynlerine karşı geliştirdiği psikolojik hazır bulunuşluk düzeyi açısından da önemli bir gelişimsel süreci ifade etmektedir.

Çocukların yardıma ihtiyaç duyması ve bağımlı yönlerinin olması nedeniyle Ericson'un ifadesiyle "çekirdek çatışması" veya "normatif bunalım" yaşamaktadır. Çocuğun aile içerisinde sağlıklı bir şekilde gelişimini tamamlaması için, ebeveynlerine karşı güven duygusunun gelişmiş olması gerekmektedir. Anne babanın güven eksikliği içerecek her türlü davranışı çocuğun zihinsel, sosyal ve fiziksel gelişimine olumsuz bir şekilde yansımaktadır (Kulaksızoğlu, 2004; 30). Dolayısıyla istismarın en önemli trajik noktasını oluşturan, çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren sosyal ve biyolojik olarak varlığını devam ettirebilmesi amacıyla bakımını üstlenen ebeveynler tarafından istismara uğraması, fiziksel, sosyal ve kültürel olarak gelişimini tamamlayamamış fertlerin yetişmesine neden olmaktadır. Bu durum, topluma yeni fertler kazandıran ailenin işlevini etkin bir şekilde yerine getiremediğini ve geniş çerçeveden toplumun bundan zarar gördüğünü görmektedir.

Bağlılık Teorisi

I. ve II. Dünya Savaşlarında binlerce çocuk yetiştirme yurtlarına yerleştirilmiştir. Bu çocukların fiziksel, ekonomik, tıbbi ve bakım ihtiyaçları karşılanmış olmakla birlikte, ruhsal

yönden normal sayılabilecek düzeyden çok uzak bir psikolojiye sahip oldukları görülmüştür. Bu durum anne ve babanın yoksunluğuyla ilişkilendirilmiştir. Ebeveynlerden yoksun büyüyen çocuklar, onları sosyal hayata hazır hale getirecek sosyal becerilerden mahrum kalmaktadırlar. Bowlby'e göre insanoğlu doğuştan gelen sosyal etkileşime ihtiyacı olan bir varlıktır. Bu nedenle de çocuk belirli bir figür üzerine odaklanmaktadır. Çocuğun temas duygusu bazı faktörlere göre farklılık görmektedir. Dış dünyanın kendisine tamamen yabancı olması, hastalık, ya da yorgunluğu gibi faktörler çocuğun temas hassasiyetini etkilemektedir. Çocuğun ebeveynlerine olan bağlılığının temelinde, karşılaşılabileceği zararlara karşı riskin azaltılması güdüsü bulunmaktadır. Tehlike arz etmeyen durumlarda çocuk bireysel olarak gelişimine katkı sağlayan faaliyetler içerisinde bulunabilirken, diğer durumlarda çocuğun dış dünyayı keşfetmesi için bağımlılık güdüsü ve figürü (anne, baba ya da her ikisi) güven telkin etmektedir (Polat, 2001; 326). Dolayısıyla diğer canlılarda olduğu gibi insanoğlunun kendini sosyal, kültürel, ekonomik olarak gerçekleştirebileceği döneme kadar bağımlı olduğu kişilerin oluşturduğu güvene ihtiyacı bulunmaktadır. Fiziksel, tıbbi ve ekonomik gereksinimleri giderilmiş olsa bile çocuğun sosyal yönden gelişebilmesi ve topluma hazır bir fert haline gelebilmesi, bağımlılık sürecinde ebeveynlere olan güven duygusuyla oluşmaktadır. Bu perspektiften bağımlılık süreci ele alındığında çocuğun etkin bir şekilde sosyalleşebilmesi için aileye, aile içerisinde de güven duygusu oluşturabilecek bilince sahip ebeveyne ihtiyaç duymaktadır.

Psikiyatrik Model

İstismar eden aileler üzerinde yapılan birçok çalışmada, ebeveynlerin çocuklarına karşı reddetme, kızgınlık ve kıskançlık duygularına sahip oldukları gözlemlenmektedir. Ruhsal sorunlar açısından ebeveynlerin istismar ilişkileri incelendiğinde ise %10'nunun psikolojik sorunlarının bulunduğu tespit edilmiştir. İstismar ile kişilik yapısı arasında bir ilişkinin olup olmadığını değerlendirmek amacı ile yapılan çalışmalarda istismar eden ebeveynlerin genelde

depresyon, komulsivite, kaygı, impuls kontrol zayıflığı, empati kuramama, narsist eğilim gibi kişilik yapılarına sahip oldukları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla psikiyatrik model, istismar eden ebeveynlerin ruh sağlığı ve kişilik bozukluğu gibi kişilik yapısı ile ilgili ilişkiler üzerinde durarak çocuk istismarını açıklamaya yönelik bakış açısı ortaya koymaktadır (Polat, 2001; 366-367).

Çocuk istismarı ve ihmali ile geliştirilen modeller, istismar edilen mağdurun yaşadığı sorunun sonuçlara, istismar edenin davranışsal özelliklerine ve istismar davranışının nedenlerine odaklanmaktadır. Tüm modeller derinlemesine analiz edildiğinde istismar davranışının etiolojisinde sosyal, ekonomik ve kültürel etkenlere odaklanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla istismarın, davranışın etiolojisinde toplumsal etkileşim doğurduğu sonuçlar bulunmaktadır. Bu modeller çocuk istismarı ve ihmalinin kaynağı olarak ebeveynleri görmektedir. Ebeveynler, çocuğun sosyalleşme sürecinde toplumla ilk kez temasını gerçekleştirmekte ve topluma ait örüntüleri, çocukların edinmesini sağlamaktadır. Bu bakımdan istismar eden ebeveyn, çocuğun kültürel, sosyal ve ahlaki olarak bireye rehberlik edecek toplumsal öğretilerinden yoksun kalmasına neden olacak ve dolayısıyla toplum, sosyalleşmesini etkin bir biçimde tamamlayamamış fertler kazanacaktır. Toplumsal değer ve ahlaki ölçütlerden yoksunluk, sapma eğilimli davranışları arttırmaktadır. Bu zincirleme ilişkiler toplumda önemli sosyal problemler ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çocuk istismarı ve ihmali aynı zamanda istismar edilen bir sosyalleşme sürecini ortaya çıkarmaktadır.

AİLE İÇERİSİNDE İSTİSMAR EDİLEN SOSYALLEŞME

Sosyalleşme, bireyin dünyaya gözünü açtığı toplum ait olan kültürün maddi ve manevi özellikleri edinim ve içselleştirme süreçlerini kapsar. Bu süreç, bireyin toplumsal bir varlık olabilmesini sağlarken, diğer yandan içinde yaşanılan kültürün sürekliliğini sağlayan önemli bir işleve sahiptir. Dolayısıyla sosyalleşme bireye sosyal kimlik kazandırırken, diğer yandan toplumun ve kültürün görece sürekliliğini sağlar (Ozankaya, 1986:107). Sosyal bir varlık olması gereği insan, hayatını sağlıklı bir şekilde biyolojik ve sosyal olarak devam ettirebilmesi için sosyalleşme sürecini yaşaması gerekmektedir. Aile içerisinde başlayan bu süreç, aile sonrasında girilen her sosyal ilişki ve etkileşimle devam eder. Okul, akran grubu, meslek grubu, medya sosyalleşme araçları olarak karşımıza çıkmaktadır (Coşgun,2012). Sosyalleşme (sosyalizasyon, toplumsallaşma) çocuğun dünyaya geldiği ilk andan itibaren başlayarak hayat boyu devam eden, sosyal edinimlerin gerçekleştiği bir süreçtir. Sosyal olan ile bireyin teması durumunda yaşanan bu süreç, bireyin toplumun beklentileri doğrultusunda gerçekleştirdiği davranış ve uyumunu ifade etmektedir. Bu bağlamda bireyin sosyal olarak temasa geçtiği her unsur sosyalleşmesinin gerçekleştiği bir alanı ifade etmektedir. Bu alanlardan ilki ailedir. Birey okul, akran grupları, mesleki yaşantı, sivil toplum kuruluşları ve kitle iletişim gibi araçlarla da sosyalleşmeye devam etmektedir. Çocuk istismarı ve ihmali sosyalleşme sürecinde meydana gelen travmatik bir durumdur. İstismarın birey üzerinde oluşturduğu ruhsal çöküntü, aile içerisinde yaşanan istismar ile daha yıkıcı boyutlara ulaşmaktadır. Bu bakımdan çalışmada aile içerisinde istismar edilen sosyalleşme üzerinde durulmaktadır.

Toplum genel bir sosyalizasyon ajanıdır. Her kişi bir diğeriyle temas etmesi durumunda sosyalizasyon ajanına dönüşmektedir. Toplum ile kişi arasında sayısız gruplar bulunmaktadır. Bu gruplar bireyin sosyalleşmesi için temel ajanlardır. Dünyaya yeni gelmiş bir bebek için sosyalleşme sürecinin başlangıç ajanı, ailesidir. Zamanla bireyin içinde bulunduğu sosyal alanlara göre ajanlar artar ve yayılır (Fichter, 2001:27). Çocuk yaşamı öğrenirken, ilk

öğrenmelerini ailesinden almaktadır. Ebeveynler, çocuğun ilk öğretmenidir, çocuk ise ebeveynlerin liderliğinde toplumu kavramaktadır. Ebeveynler, çocuğun yol göstericisidir ve çocuğa ışık tutmaktadır (Çiftçi, 1991:1). Bu bakımdan aile içerisinde gerçekleşen sosyalleşme, topluma ait kültürün bir kuşaktan diğerine geçirildiği ve bireyin, örgütlenmiş sosyal yaşamın kabul edilmiş ve onaylanmış yollarına uyarlandığı bir süreci ifade etmektedir. Dolayısıyla sosyalleşme, belirli bir toplumun sahip olduğu "yaşama deseni" ni ifade etmektedir. Sosyalleşme sürecinde topluma ait değerler ve hedefler yavaş yavaş benimsenmektedir. Sosyalleşme zaman dilimi içerisinde birey, toplumda yerine getirmek zorunda olunan sosyal rollerini öğrenmeleri için gereksindiği hüner ve kuralları geliştirmektedir (Fichter, 2001:23). Çocuk topluma hazır hale gelebilecek becerileri ilk olarak ailesinde edinmektedir. Bebeğin dünyaya geldiği zaman ile kendi ayakları üzerinde durabilecek beceriye sahip olduğu sürece kadarki döneme bağımlılık dönemi denilmektedir. Bu dönemde ki ebeveynlerine olan sosyo-ekonomik ve kültürel bağımlılığı süreci, onun toplumsal bir varlık olabilmesi için gerekli zamanı ifade etmektedir. Bağımlılık döneminde sosyalizasyon ajanlarıyla (ebeveynler) karşılaşarak topluma ait yaşam forumlarını öğrenen çocuk, toplumla karşılaştığı zaman sosyal bir şok yaşamaz. Dolayısıyla aile içerisinde gerçekleşen sosyalleşme bireyin topluma hazır hale getirmektedir. Bu bakımdan çocuğun bağımlılık döneminde sosyal, kültürel, ekonomik ihtiyaçlarının karşıladığı ve toplumsal bir aktör haline dönüşmesinin sağladığı sosyalleşme süreci, çocuğun güven duygusunun pekiştiği önemli bir dönemdir. Bu bağlamda, sosyal, kültürel ve ekonomik yönden bağımlı olan çocuğun, toplumsallaşmasını sağlayan sosyal alan ile psikolojik olarak zihinsel anlamda gelişen güven duygusunu bir birinden ayırmak mümkün değildir.

İstismar, bağımlı olan çocuğun fiziksel, duygusal, cinsel olarak yetişkin biri tarafından uygun olmayan davranışlara maruz bırakılmasıdır. İstismarı, topluma ait değer ve normları edinen ve sosyal kimliğini oluşturma çabasında olan bağımlı çocuğa karşı gerçekleştirildiği için

sosyalleşme süreci içerisinde cereyan eden bir olgudur. Bu bakımdan istismara uğrayan çocuk psikolojik olarak örselenirken, sosyolojik olarak toplumun bir ferdi olmak için sosyal aktör olarak rollerini edindiği aile içinde sosyalleşme sürecinin istismar edildiği söylenebilir. Aile içerisinde istismar edilen sosyalleşme, sosyolojik bağlamda toplum için birçok probleme neden olacak sosyal etkileşimlerin başlangıcını oluşturmaktadır. Bu konu açıklamalarda bulunan bazı teorik yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri de psikoanalitik görüştür.

Psikoanalitik görüş, yetişkin bireyin davranış belirleyici olarak içsel süreçleri ve çocukken yaşanan olayların önemini vurgulamaktadır. “Çocuk haz arayışı ve kendi kendisini yıkıcı iç tepkilerle güdülenmiştir” ifadesi yetişkin bireylerin suç davranışlarını açıklamak için Sigmund Freud tarafından geliştirilmiştir (Demirbaş, 2014:125). İnsan güdüsel olarak haz peşinde ve acıdan kaçma eğilimindedir. Psikoanalitik kuram, çocuğun haz eğilimi ve yaşadığı travmatik deneyimlerle yetişkin suç davranışlarını ilişkilendirmektedir. Bu bakımdan sosyalleşmenin önemine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla aile içerisinde sosyalleşme süreci, çocuğun toplumun beklentisi doğrultusunda yeterli bir seviyeye gelmesi açısından son derece önemlidir.

Freud, sosyalleşme sürecini aile içerisinde tamamlayamamış ya da etkin bir sosyalleşme süreci yaşamamış bireyleri, potansiyel suçlu olarak görmektedir. Freud’a göre insanlar doğuştan bencil, hedonisttirler. Dolayısıyla doğuştan sahip olunan hedonist arayışlar ve ben merkezli yaklaşımlar, sağlıklı bir sosyalleşme süreci yaşanmaması durumunda bireyin içinden gelen arzu ve istekleri bastırmamasına, diğer insanlarla ve toplumsal kurullarla çatışma içerisinde olmasına neden olmaktadır (Demirbaş, 2014:125). Sosyalleşme toplum içerisinde uyum, ahenk ve dengeyi sağlamak için toplumun temel öğretilerinin birey tarafından benimsenmesi sürecini içermektedir. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde tamamlanamamasının nedenlerinden biri çocuğun istismar olgusudur. Çocuk istismarı sosyalleşmenin ilk başladığı aile içerisinde, sosyalleşmenin öğreticileri tarafından (ebeveynler) gerçekleştirilmesi, çocukta

topluma karşı değer ve normatif fenomenlerin gelişmesini engellediği gibi, sosyalleşemeyen bireyin potansiyel suç eğilimlerini de arttırmaktadır.

ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNİN TOPLUMSAL SONUÇLARI

Çocuğun istismara maruz kalması onarılamayacak örselenmelere neden olmaktadır. Mağdur olan çocuğun bilinçaltında meydana gelen örselenme kalıcı izlere neden olmakta bu bakımdan psikolojik gelişimi olumsuz yönde etkilemektedir (Topçu, 2009:166). Çocuklara yönelik kötü muamele, istismar ve ihmal çocukları ve aileleri olumsuz etkileyerek uzun vadeli sonuçlar doğurabilmektedir. Kötü muameleye, istismara ve ihmale uğramış çocuklarda erken beyin gelişiminde bozulmayla ilişkili stres ortaya çıkabilmektedir. Aşırı stres sonrası sinir ve bağışıklık sistemlerinin gelişimi bozabilir. Dolayısıyla istismar ihmal ve kötü muamele gören bireyler, şiddet uygulamak veya şiddet mağduru olmak, depresyon, sigara içmek, obezite, yüksek riskli cinsel davranışlar, alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi davranışsal, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları yaşama riski yüksek bireylerdir. Bu davranışsal ve zihinsel sağlık sorunları kötü muamele, kalp hastalığı, kanser ve intihara teşebbüse neden olabilmektedir (WHO,2020).

Psikolojik bir travma olan istismarın önemli bir kısmının istatistiklere yansımaması toplumsal olarak göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Fakat istatistiklere yansımayan yönünün, olanın çok çok üstünde olduğunun bilinmesi çocuk istismarının önemli bir sosyal olgu olduğunu göstermektedir. İstismar olaylarının bilinenin çok üstünde olması sorunun toplumsal boyutta ele alınmasını gerektirmektedir. İstismara uğrayan kişinin kendini ifade edemeyecek düzeyde olması, ifade edecek kimseyi bulamaması, ifade etse de sorunun aile içerisinde kalması veya bildirilmemesi, vakalarda istatistiklere yansımayan geniş bir karanlık alan oluşturmaktadır. Karanlık alan, vaka gerçekleşmiş olmasına rağmen bildirilmemiş, bildirilse faili bulunamamış, faili bulunsa bile kanıtlanamamış ceza adalet sistemi içerisinde suç içeriği oluşturacak davranışın cezalandırılmaması olarak tanımlanmaktadır. Bir toplumda

herhangi bir olgunun karanlık alanının artması, onun önlenmesi, teşhis edilmesi ve tedavisindeki eksiklikleri ortaya çıkarmaktadır. Önlenemeyen veya tedavi edilmeyen her vaka zincirleme yeni vakalara neden olmakta ve artan ama kayıtlara yansımayan olaylar, toplumsal sorun boyutunu giderek attırmaktadır. Dolayısıyla psikolojik bir travma olan istismar toplumsal bir travma haline dönüşmektedir. Toplumun beklentisi doğrultusunda sağlıklı bireylerin varlığı toplumsal gelişim açısından son derece önemlidir. Çeşitli istismar türleri ile örselenmiş, damgalanmış, travmatik süreçleri içselleştirmiş, ihanete uğramış her birey toplumun bir bütün olarak varlığı için tehdit oluşturmaktadır. Virüslerin, zararlı bakterilerin ve parazitlerin vücut bütünlüğüne zararı olduğu gibi, istismarında bireylerin ruhsal, zihinsel ve sosyal gelişimlerine olumsuz etkisi, bütünü oluşturan toplumu ve toplumsal gelişimi olumsuz etkilemektedir. İstismar, doğası gereği kendini gizleyebilmesi nedeniyle karanlık alanda kalarak istatistiklere yansımamakta önlenmesini engellemekte ve sorunu daha çok derinleştirmektedir.

WHO (2020) göre çocuklara kötü muamele istismar ve ihmal riskini artırabilecek toplulukların ve toplumların özellikleri şunları içerir:

- Cinsiyet ve sosyal eşitsizlik;
- Aileleri ve kurumları desteklemek için yeterli konut veya hizmet eksikliği;
- Yüksek düzeyde işsizlik veya yoksulluk;
- Alkol ve uyuşturucuların kolay bulunabilirliği;
- Çocuklara kötü muameleyi, çocuk pornografisini, çocuk fahişeliğini ve çocuk işçiliğini önlemeye yönelik yetersiz politika ve programlar;
- Başkalarına yönelik şiddeti teşvik eden veya yücelten, bedensel ceza kullanımını destekleyen, katı cinsiyet rolleri talep eden veya ebeveyn-çocuk ilişkilerinde çocuğun statüsünü azaltan sosyal ve kültürel normlar;
- Düşük yaşam standartlarına veya sosyoekonomik eşitsizliğe veya istikrarsızlığa yol açan sosyal, ekonomik, sağlık ve eğitim politikaları.

Çocuk istismarı yüzyıllardan beri bedensel ve ruhsal varlığı hasar görmüş bireyler üretmekte ve üretecektir. İnsan vücudunda oluşan ve hücrelere hücum eden kanser gibi toplumlara tahrip etmeyi ve zarar vermeyi sürdürmektedir (Topçu, 2009; 17).

İstismarın toplumsal boyutta neden olduğu önemli sorunlardan biri damgalanmadır. İstismarla gerçekleşen damgalama, ayıplanma nedeniyle suçluluk duygusuna yol açarak, utanmaya ve kendini ifade edememeye neden olmaktadır. Çocuğun istismara maruz kalması nedeniyle kötü bir birey olduğu, suçluluk duyması ve utanması gereken bir deneyim yaşadığı şeklinde çocuğa yönelmeyle benlik algısı şekillenmekte ve damgalanma süreci oluşmaktadır. Bu damgalama sürecinin genelde istismarcı tarafından başlatıldığı bilinmektedir (Topçu, 2009:169). Birçok çalışma istismar kurbanı çocukların, anlamlı düzeyde bir farklılıkla uyuşturucu ve alkol bağımlısı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kişilerin şiddet içerikli olaylara girme ve karşılaşma olasılıklarının da yüksek olduğu tespit edilmiştir (Topçu, 2009:212). Alkol ve uyuşturucu bağımlılığı toplumsal düzenin ve işleyişin önünde önemli bir engeldir. Aile, ekonomi, sağlık ve sosyal ilişkiler başta olmak üzere toplumsal dinamiklere zarar vererek sosyal gelişimi engellemektedir. Toplumda alkol ve uyuşturucu bağımlısı fertlerin artması güvensizlik duygusunu ve suç oranını arttırmaktadır. Sapma eğilimli davranışlara, suç korkusu ile toplumda güvensizliğin artmasına neden olan alkol ve uyuşturucu bağımlılığı ile istismar arasındaki ilişkinin toplumsal sonuçları, onarılması güç ve zaman alan sosyal travmalara kaynaklık etmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsanoğlu diğer pek çok canlıda olduğu gibi ebeveynlerine olan bağımlılığı ile hayata tutunabilmektedir. Bağımlılık süreci en uzun canlılardan biri olan insan, çocukluk döneminde gereksinimlerinin karşılanması için ebeveynlerine olan bu gereksinimiyle aslında içinde bulunduğu topluma hazır konuma gelmektedir. Çünkü bu süreç, bireyin yaşayacağı ve kendini

gerçekleştirmesi için olanakların sunulduğu uyum sürecini ifade etmektedir. Bu dönem sosyalleşme olarak bireyin içinde bulunduğu toplumun kültürel kodlarını benimsediği, toplumsal değer ve normları edinme süreci olarak tanımlanmaktadır. Sosyalleşme sürecinde birey toplumsal, bilişsel, kültürel olarak sosyal kimliğini inşa ederken *toplumun bireyi* haline dönüşmektedir. Bu durumda toplumla birey ilişkisi sosyalleşme sürecindeki etkileşimle gerçekleşmekte ve bunun temeli ailede atılmaktadır. Dolayısıyla sosyalleşme, bireysel olarak dünyaya gelen ferdin sosyal bir aktör kimliğine bürünmesi için önemli bir bilişsel süreci ifade etmektedir. Bu da sosyalleşmenin toplumun değerlerini ve örüntülerini diğer kuşaklara aktarması ve varlığını devam ettirmesi için önemli bir işlevi olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan istismar konusu daha çok sosyolojik bakış açısıyla ele alınarak bağlamı sadece psikolojik perspektiften değil, toplumsal çerçeveden de değerlendirilmelidir.

İstismar konusunun sosyolojik perspektiften ele alınması gerekliliğini ortaya koyan bir diğer konu, çocuk istismarı ve ihmalinin gerçekte olduğundan çok daha fazla olmasıdır. Çocuk istismarı ve ihmali mağduru olan çocuğun kendini ifade edebilecek düzeyde olmaması, aile içerisinde gerçekleşmesi ve çocuğun sözlerinin önemsenmemesi gibi birçok etken nedeniyle tespit edilememektedir. Dolayısıyla çocuk istismarı ve ihmali konusunda karanlık bir alan bulunmaktadır. Bu alanın bilinmemesi konunun toplumsal sonuçları ile ilgili tahminleri ve genellemeleri de etkilemektedir. Fakat toplumun en önemli kurumlarından biri olan, toplumun biyolojik olarak devamını ve çocuğun sosyal birey olmasını sağlayan aile kurumunun önemli sosyalleştirme işlevini sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi toplumsal gelişim açısından son derece önem arz etmektedir. Sonuç olarak istismarın sosyalleşme ile olan bu ilişkisi çerçevesinde çocuk istismarı ve ihmalinin sosyolojik boyutlarının değerlendirilmesi ve sosyal görünümünün ele alınması, teşhisi ve önlenmesi için önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydın, B. (1997). *Çocuk ve ergen psikolojisi*, Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- Bahar G, Savaş HA, Bahar A. (2015). Çocuk istismarı ve ihmali: Bir gözden geçirme, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*,4(12): 53-63.
- Coşkun, M. (2012). Gençlerin kimlik gelişimi ve sosyalleşme sürecine televizyon dizilerinin etkisi (Sakarya İli Kocaali İlçesi Örneği), <https://arastirmax.com/> (20.04.2022).
- Cüceloğlu, D. (1993). *İnsan ve davranış*, Remzi Kitabevi.
- Çiftçi, O. (1991). Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin rolü, *Aile ve Toplum*,1(2):1-4.
- Demirbaş, T. (2014). *Kriminoloji*, Seçkin Yayıncılık.
- Fichter, J., (2001). *Sosyoloji nedir?*, (çev. Nilgün Çelebi), 5. Basım, Atila Kitabevi
- Geçtan, E. (1993). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*, Remzi Kitabevi.
- Hancı, H. (2002). *Adli tıp ve adli tıp bilimler*, Seçkin Yayıncılık.
- İşmen, E. (1999). *Aile içi çocuk istismarı*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Karakaya I,; Coşkun A, Ağaoğlu B, Şişmanlar Ş. G. Öç Yıldız Ö, Memik Çakın N & Biçer Ü. (2006). “Cinsel istismara maruz kaldığı bildirilen olguların ruhsal değerlendirme sonuçları”, *Adli Tıp Bülteni*;11
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi*. 6. Basım, Remzi Kitabevi.
- Ozankaya, Ö. (1986). *Toplumbilim* (6.Baskı), Tekin Yayın.
- Parke, R. & Collmer, C. (1975). *Child abuse: An interdisciplinary analysis*. In E. M. Hetherington (Ed.), *Child development research*, Chicago: University of Chicago Press.
- Paslı, F. (2017). Cinsel istismara uğrayan çocukların ekolojik sistem yaklaşımı açısından incelenmesi, *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2):39-53
- Runyan, D,; Corrine W, & Ikeda, R. (2002). et al. *Child abuse and neglect by parents and other caregivers*. In: World report on violence and health. Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA.(eds). World Health Organization, Geneva.

- Polat, O. (1997). *Çocukta dayayağa hayır*, Alfa Yayınları.
- Polat, O. (2000) *Çocuk istismarı*, Adli Tıp Der Yayinevi Yayın No: 290.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*, Der Yayınları.
- Polat, O. (2004). *Klinik adli tıp*, Seçkin Yayıncılık.
- Polat, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı*, Seçkin Yayıncılık.
- Polat, O. (2021). *Klinik adli tıp*, Seçkin Yayıncılık (9 Baskı).
- Şahiner, Ü., Yurdakök, K., Kavak, U. & Çetin, İ. (2001) Tıbbi açıdan çocuk istismarı. *Katki Pediatri Dergisi*; 22:276-85.
- Türkkan, T.; Odacı, H. & Bülbül K. (2021). Çocuk istismarı ve ihmalini anlamak: Ekolojik bir yaklaşım, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2): 709-728.
- Ünal, F. (2008). Ailede çocuk istismarı ve ihmal, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1):9-18.
- World Health Organization (1999). *Report of the consultation child abuse prevention*. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900> Erişim Tarihi: 15.04.2022.
- World Health Organization (2020). *Child maltreatment*. Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>. Erişim Tarihi: 15.04.2022.